

Heide, Walther: *Handbuch der deutschsprachigen Zeitungen im Ausland.* 2. Auflage. Essen, 1940. Essener Verlagsanstalt. XVI, 352, XXXII. 1.

Bibliográfiai kézikönyv, amely a Németországon kívül mind az öt világrészben német nyelven megjelenő újságok címét s a rájuk vonatkozó legfontosabb adatokat tartalmazza és azért készült, hogy a gazdasági élet, valamint a sajtó terén munkálkodóknak megfelelő gyakorlati felvilágosításokat adjon: így határozhatnánk meg az előtünk fekvő művet. De jelentőségét ezzel a meghatározással távolról sem merítettük ki. Ami kibontakozik e negyedfélszáz oldalas címjegyzékből, azt nem nevezhetjük egyébnek, mint az egész világon elterjedt német kultúra hatalmas seregszemléjének. Hiszen ha egy helyen, bárhol a világon német újság jelenik meg, az csak azt jelentheti, hogy ott németek élnek, vagy olyanok, akik Németországgal bármely anyagi vagy erkölcsi, gazdasági vagy művelődési érdekből összeköttetést kívánnak teremteni. Ha újság jelenik meg valamely nyelven azon ország határain kívül, melynek lakosai az illető nyelvel, mint anyanyelvükkel élnek, akkor az újság megjelenési helye az ország kultúrájának — időszerű kifejezést használva — támaszpontjává válik. Azzá válik még akkor is, ha az újságot csak Trianon miatt Amerikába sodródott szegény magyar bányászok adják ki. Mert akkor is egy csoport jelenlétét, kívánságait, küzdelmét fejezik ki. A kultúra jelenlétének sokkal érzékenyebb jelzőkészüléke a napisajtó, mint az irodalom; ennek még legelemibb életfeltételei sincsenek meg, mikor amaz már hírt ad magáról. A nemzeti élethez tartozó bármily törekvést az időszaki sajtó képes a leghamarább jelezni. És az ilyenképen valamennyi világtáj felől érkező jelzések összegezésére ad példát — tudtunkkal legelőször — ez az új bibliográfia.

Gyakorlati célja mellett nem is feledkezik meg kézikönyvünk arról, hogy nagyjelentőségű anyagát tudományos szempontból is összefoglalja; megteszi ezt mind elméleti, mind gyakorlati irányban a mű két bevezetése, melyek egyike magától a szerzőtől, másika az átdolgozótól, HOLLMANN WOLFGANGTÓL való. Ezzel egyszersmind az egyetemi sajtótudományi tanfolyamok segítségére siet, mert ezek Németországban az ötödféléves hallgatók számára kötelezővé teszik a külföldi német sajtó tanulmányozását. Megtudjuk a bevezetésekből, hogy ezidőszertint — Ausztria, a Szudétaföld, valamint a cseh-morva protektorátus átcsatolása után — a legtöbb német újság külföldön Svájcban jelenik meg: erre az országra esik a bibliográfia 1226 címéből 455. Svájc után sorrendben az Egyesült Államok, Franciaország, Lengyelország, Brazília, Románia, a Szovjet-Unió és Jugoszlávia következnek; Magyarország a 11-ik helyen áll 17 német újsággal. A külföldön meg-

jelenő ujságokat HEIDE típusok szerint is osztályozza. Két főcsoportot különböztet meg, aszerint, hogy külföldiek adják-e ki az ujságot, vagy külföldön élő németek. Az első főcsoport ismét két részre oszlik, mert a német nyelvet vagy csak célszerűségből veszi igénybe az ujság, vagy német anyanyelvű olvasók számára s azok érdekeinek védelmére adják ki. Az előbbi csoport ismét tovább osztályozható, aszerint, hogy 1. a német nyelvet mint világnyelvet használja az ujság az idegen országnak a külfölddel való megismertetésére; 2. azért használja a német nyelvet, hogy Németországgal baráti kapcsolatokat teremtsen; 3. hogy a német anyanyelvű népességre befolyást gyakoroljon; 4. hogy németellenes tevékenységet fejtsen ki (emigráns-sajtó). A bevezetéseket gazdag bibliográfia egészíti ki, amely különösen az utóbbi évtizedekben megjelent számos folyóiratcikk felsorolásával tesz jó szolgálatot.

Maga a kézikönyv az ujságokat világrészek, ezeken belül országok s végül megjelenési helyek (Standort) szerint csoportosítja. Az országok, sőt a világrészek is betűrendben következnek egymásután. Az egyes ujságok leírása a cím után igen ügyes rövidítések segítségével felvilágosítást ad a kiadóról, nyomdáról, szerkesztőről, az ujság alapításának évéről, mellékleteiről, terjedelméről (oldalszám), elterjedtségéről (példányszám), megjelenésének idejéről (periodicitás), politikai irányáról, közönségéről s társkiadványairól. Mindenkor az 1939. április-májusi helyzetet tünteti fel.

A második kiadás újítása, hogy egy-egy ország német ujságjainak felsorolását rövid bevezetés előzi meg. A bevezetés első része (*Deutschtum*) az ország németnyelvű népességének történeti kialakulását s helyzetét, második része (*Presse*) az ország németnyelvű sajtójának történetét, valamint az ország sajtójogát veszi szemügyre. Kiindulópont minden esetben a németiség jelenlegi helyzete és érdekei, ezért elszakított magyar városaink az utódállamok keretében találhatóak, sőt magyar nevük sem szerepel. Temesvár pl. az indexben is csak az újkeletű Temeschburg vagy Timișoara elnevezések alatt található. Elszakított országrészeink magyar eredetére a „*Deutschtum*“ című fejezetben mind Jugoszlávia, mind Románia, mind Szlovákia tárgyalásánál rámutat, de a „*Presse*“ című szakaszokban csak a megjelenési helyekre van tekintettel, a városok magyar multjára nem. Így az egyes városok — Temesvár, Nagyszeben, Pozsony, stb. — sajtójának *multját* is az „utódállamok“ javára anektálja. Ez az eljárás a történeti összefüggés megértésénél nehézséget fog okozni, hiszen német- és magyarnyelvű sajtónk kezdetei egymással szoros kapcsolatban alakultak ki s Trianon előtt már két-százéves multra tekinthettek vissza. A magyarsággal való kapcsolatnak teljes elhanyagolása a magyarországi németiség kulturális szerepét sem

engedi jelentőségének megfelelő világításba jutni. Amellett tévedésekre is vezet; a temesvári „*Deutsches Tageblatt für Ungarn*“, ill. utóbb „*Deutsch-ungarischer Volksfreund*“ a Romániáról szóló fejezet szerint a cenzura miatt szenvedett fennakadást munkájában az 1900-as években. Ezzel szemben kétségtelen, hogy cenzuráról 1867-től a világháborúig Magyarországon szó sem lehetett. Éppen HEIDE művéből szűrhetjük le — az utódállamok s Magyarország sajtójogára vonatkozó részek összevetésével —, hogy a magyar sajtójog különösen nemzetiségi vonatkozásban semmiféle korlátozást nem ismert s az összes azóta keletkezett államok sajtójogánál lényegesen türelmesebbnek s korszerűbbnek mondható.

Az itt vázolt nehézségek, amelyek az egyes fejezetek gondosabb összehangolásával talán kiküszöbölhetők is lesznek, éppúgy nem vonnak le a mű jelentőségéből, mint néhány zavaró sajtóhiba. Ezek közül nem hagyhatjuk említés nélkül a „*Siebenbürger Zeitung*“ indulási dátumát: a könyvben 1704 szerepel 1784 helyett. Egy újabb kiadásban feltétlenül helyesbítenni kellene a Magyarországra vonatkozó népstatistikai számot is, amely már a Felvidék egy részének és Kárpátaljának visszacsatolása után lényegesen magasabb volt, mint kézikönyvünk mutatja.

A használhatósághoz nagyban hozzájárul az újságok címeiről és a megjelenési helyekről készült két mutató.

Mindenkinek, aki a sajtó iránt mélyebbről, annak belső törvényeit s kulturális lehetőségeit is vizsgálva akar érdeklődni, ajánlanunk kell, hogy ezt a bibliográfiát tanulmányozza. Szerényebb eredményeket adna, de csábítóan érdekes feladat volna HEIDE s munkatársai mintájára a mi külföldi sajtónk bibliográfiai és történeti képét is bemutatni. A megszállott területek sajtójára vonatkozó előmunkálatok részben meg is volnának, de a szorosabb értelemben vett külföldi magyar sajtóról még csak néhány kísérletet ismerünk, mint GORIUPP ALICE-nak e folyóiratban megjelent összeállítását a magyar emigráncssajtóról s a *Franciaországi magyarság* című emlékkönyvet, amely a párizsi magyar újságokkal külön fejezetben foglalkozik. A világhíró magyar e számtalan, sokszor rövidéletű újságlapon megjelenő szívóssága s kirihathatlan kultúréhsége tanulságos lenne idegen szemmel nézve is, ha nem is mutatna olyan impozáns eredményt, mint a német kultúra nagyszabású elterebélyesedése a német nép külföldi sajtójának tükrében.

DEZSÉNYI BÉLA.

Lehmann, Ernst Herbert: *Gestaltung der Zeitschrift*. Leipzig, 1938. *Hiersemann*, XI [3], 245 [3] l.

Négy évvel ezelőtt megjelent alapvető művében (*Einführung in die Zeitschriftenkunde*, Leipzig, 1936. Ism. MKSzemle 1939. 2. sz.)